

**PAVEL BALMUȘ, FONDATORUL HASDEISTICII DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

**PAUL BALMUȘ, LE FONDATEUR DE LA
HACHDEÏSTIQUE DE LA REPUBLIQUE DE
MOLDOVA**

**Ion CERTAN,
Universitatea de Stat „B. P. HASDEU” din Cahul,
Departamentul Istorie și Teoria educației**

***Rezumé :** Cet étude est faite comme hommage à Paul Balmuș, le savant, le critique et l'historique littéraire, le fondateur de l'école hachdeïstique de la Bessarabie. Lui, une personnalité remarquable et d'une modésie et honnêteté rare connaissait tout sur Hașdeu, duquel aujourd'hui on parle beaucoup et seulement du bien, mais dont on a écrit peu.*

Acest articol este o parte dintr-un studiu mai amplu, care se îndreaptă către personalitatea celui care a fost și rămâne Pavel Balmuș, omul și cercetătorul, criticul și istoricul literar, eruditul în diverse domenii, supranumit atotștiutorul de Hasdeu, Hasdeulogul Principal al Basarabiei, întemeietorul școlii hasdelogice din Moldova, personalitate notorie a culturii noastre, prin contribuția sa la valorificarea și promovarea patrimoniului cultural național, omul despre care azi se vorbește mult și numai de bine, iar în timpul vieții lui s-a scris atât de puțin. În rândurile ce urmează, vom prezenta, un rezumat la tema vieții și activității sale de creație.

Pavel Balmuș s-a născut la 18 august 1944 în satul Sărătenii Noi, Orhei din părinții Timotei Balmuș, fiul lui Zaheu, și Elisaveta, născută Paladi. În 1966 a absolvit Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova.

Deși părinții erau de obârșie țărani cu puțină carte, familia Balmuș rămâne până azi considerată ca una dintre cele mai cărturare și mai culte din localitate, datorită faptului că părinții și-au dorit ca copiii lor să devină oameni cu carte, după cum avea să afirme chiar el. Copiii nu i-au dezamăgit pe părinți în așteptările lor. Toți cei cinci copii s-au dovedit a fi ordonați, disciplinați și buni la învățătură: Gheorghe, fiul mai mare, a absolvit Facultatea de agronomie a Institutului Agricol, iar apoi doctorantura, devenind astfel primul om cu studii superioare și doctor în științe din localitate în perioada postbelică. Dumitru, cel de-al doilea fiu, după absolvirea Facultății de economie, a activat în sistemul financiar-bancar; Nicolae, mezinul, cu studii superioare tehnice, a activat în domeniu, inclusiv pe post de președinte al raionului Cimișlia, iar Pavel în 1966 a absolvit Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova. Sora mai mare, Tudorița, a absolvit gimnaziul, iar sora mai mică, Eufrosinia, a promovat studiile medii de specialitate. Familia Balmuș a trecut prin mari greutăți legate de moartea prematură și tragică a tatălui, când toată povara întreținerii familiei căzuse pe umerii mamei. Atunci Pavel avea 14 ani.

Biografia sa de lucru este impresionantă: redactor la Televiziunea Moldovenească (1966-1968); custode general, cercetător științific și director – adjunct la Muzeul Republican de Literatură „D. Cantemir” (1979-1983); redactor la Editura „Literatura Artistică” (1983-1989) și „Cartier” (2000-2002); președinte al Societății bibliofililor din Moldova „Paul Mihail” (1992-2012) și al Centrului Național de Hasdeologie de pe lângă Biblioteca municipală „B.P.Hasdeu” (1997-1914); cercetător științific la Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei.

Domeniile de interes științific ale cercetătorului au fost vaste: Hasdeistica, istoria literaturii și cărții româneștii, istoria

culturii și spiritualității românești din perioada veche și medievală.

Academicianul Mihai Cimpoi remarcă în monumentală sa lucrare că „documentarismul erudit aplicat minuțios este domeniul lui Pavel Balmuș cercetător științific la Institutul de Filologie al AȘM, contribuind la valorificarea și promovarea patrimoniului cultural național”¹.

Într-adevăr, în cercetare el pornea de la investigația de arhivă, pentru că istoria se face cu texte, a căror precizie nu poate fi înlocuită de nimic. Dacă nu există document, nu există istorie. Or, istoria se face cu documente scrise, fără îndoială, atunci când ele există. Dar ea se poate face cu tot ceea ce ingeniozitatea istoricului îi permite să utilizeze. Regula lui în investigația de arhivă era că documentul este instrumentul sau actul autentic prin care se poate proba un drept. Documentul trebuie înțeles ca fiind urmele lăsate de gândurile și acțiunile oamenilor de altădată, e o revelație de viață și atârână de istoric s-o prezinte, în legătură cu altele, așa cum trebuie. Până ieri, totul e „document istoric”, și lucrurile noastre de azi devin imediat document istoric.

Așadar, „și lucrul de ieri al cercetătorului a devenit document istoric”. Munca lui îndelungată de „serv”, cum avea să spună chiar el, a făcut din el omul atotștiutor de Hasdeu: omul document; omul argument; omul comentariu; omul-nota, simbol al forței inepuizabile a unui intelectual în care sunt reflectate toate preocupările de cercetare ale lui, toate forțele lui care-i întregise personalitatea: stirpea marilor cărturari (Vladimir Beșleagă); erudit al cărții clasice (Eugen Lungu); arheolog literar, fața ascunsă a detaliului perfect (H. Corbu); sta sub semnul de aur al trecutului (Victor Prohin); anticarul literaturii noastre (Alexei Rău); cărturar neîmpăcat (Vlad

¹ M. Cimpoi. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. Chișinău, Editura ARC, 1996, p. 77

Chiriac); căutătorul de aur (Iurie Colesnic); omul care știe totul despre B.P. Hasdeu (Nicolae Roibu); Hasdeulogul Principal al Basarabiei, adevăratul om de știință (Andrei Vartic); exigelul dominat de neconformism (V. Răileanu)¹.

Un loc aparte în activitatea criticului și istoricului literar îl ocupă studierea vieții și activității membrilor familiei de cărturari basarabeni Hajdău-Hasdeu. A pus în circulație materiale și informații inedite referitoare la scriitori noștri clasici, în special la dinastia Hăjdău – Hasdeu. Sub îngrijirea sa au apărut de-a lungul timpului un șir de selecții din opera acestor clasici².

A editat și prefațat volume din operele scriitorilor: M. Costin, Dosoftei, Antioh Cantemir, Al. Donici, V. Alexandri, G. Ibrăileanu, Al. Macedonski, N. Iorga. Este autorul unor studii despre N. Costin, B.P..Hasdeu, M. Eminescu, C. Stere, Al. Mateevici ce se caracterizează printr-un documentarism erudit, aplicat minuțios³. A îngrijit și editat antologii ale literaturii românești de la început și până în prezent¹.

¹ Vezi: Pavel Balmuș sau Forța inepuizabilă a unui intelectual. Alcătuitor: Vitalie Răileanu, Margareta Cebotari. Chișinău: Grafema Libris, 2013, 225 p.; Vitalie Răileanu. În dialog cu Omul despre Om. Chișinău. Editura Grafema Libris, 2013, 140 p.

² P. Balmuș. Studii și materiale despre Alexandru și Boleslav Hajdău, 1984; P. Balmuș. Pro-Fide et Patria: contribuții la studierea vieții și activității membrilor familiei Hajdău – Hasdeu, 2002; P. Balmuș. Editor. Clipe de inspirație de A. Hajdău; P. Balmuș, ș.a. Moștenirea literar-spirituală a dinastiei de cărturari Hajdău-Hasdeu în bibliotecile chișinăunene: catalog-bibliografie. Chișinău, Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”, 2007; Studii și materiale despre Opera Literară Alexandru și Boleslav Hăjdău, Chișinău, 1984.

³ P. Balmuș (ed.). B.P.Hasdeu, Principii de lingvistică, Chișinău, 1974; P. Balmuș (ed. în colaborare). Alexandru Hăjdău. Izbrannoe. Chișinău, 1986; P. Balmuș (ed.). Dimitrie Cantemir. Descrierea Moldovei. Chișinău, 1988; P. Balmuș (ed.). Antioh Cantemir. Satire și alte poetice compuneri. Chișinău, 1988; P. Balmuș (ed.). Al. Donici. Fabule. Chișinău, 1988; P. Balmuș. Postfață, V. Beșleagă, prefață. Miron Costin. Opere. Chișinău,

Dincolo de toate acestea, P. Balmuș a fost un înzestrat pedagog și îndrumător pentru tinerii bibliofili și cercetători și organizator de multiple evenimente științifico-culturale. „Dacă cineva are întrebări, Pavel Balmuș are răspunsuri; dacă cineva are nevoie de consultații, Pavel Balmuș le oferă cu plăcere, cu deschidere, cu entuziasm; dacă cineva dorește discuții, dezbateri – Pavel Balmuș e omul care le va susține, omul care investește în dezbateri și discuții, savantul, lobistul dreptății și corectitudinii, brandul Bibliotecii Municipale, simbol al integrității intelectuale”², afirmă Lidia Kulicovski, director general al Bibliotecii Municipale „B.P.Hasdeu” din Chișinău.

Pavel Balmuș a fost un mare cetățean și patriot, și pentru convingerile sale, în perioada sovietică a fost învinuit de naționalism și persecutat, dar, precum afirma el însuși, nu regreta ceea ce a făcut³. A îmbrățișat cu convingere și credință începutul mișcării de eliberare națională din Moldova, lupta românilor basarabeni pentru limba română și alfabetul latin, desprinderea de Imperiul sovietic și reunirea cu țara, încandrându-se plenar în această luptă în calitate de membru al conducerii Cenaclului literar-muzical „Alexe Mateevici”, membru-constituant al activului Mișcării Democratice pentru

1989; P. Balmuș. Postfață. Dosoftei. Chișinău, 1989; P. Balmuș postfață, I. Varta prefață. Aglaia. Roman anonim din secolul al XIX-lea. Chișinău, 1996; P. Balmuș, Sv. Corolevschi. Dinastii ale universalității – culegere colectivă de studii și cercetării consacrată lui D. Cantemir; P. Balmuș ș.a. Dicționarul scriitorilor români din Basarabia 1812-2006. Prut Internațional, 2007; P. Balmuș. Pagini din istoria culturii și literaturii moldovenești, 1979.

¹ P. Balmuș (ed.). Antologia poeziei vechi moldovenești. Chișinău, 1986; P. Balmuș (ed.). Antologia poeziei moderne moldovenești. Chișinău, 1988; P. Balmuș (ed.). Poeți de pe vremea lui Eminescu. Chișinău, 1990; P. Balmuș (ed.), V. Câdea. Un veac de aur în Moldova (1643-1743). București, 1996.

² Pavel Balmuș sau Forța inequizabilă..., p.53

³ M. Cimpoi, op. cit.

susținerea Restructurării din Moldova, ulterior Frontul Popular din Moldova¹.

Toți cei care l-au cunoscut afirmă, pe bună dreptate, că era un „om cu multă carte” și avea un atașament deosebit față de carte, care l-a însoțit pe tot parcursul vieții sale zbuciumate. Probabil, acesta l-o fi determinat să doneze publicului cititor, atât de drag lui, cea ce avea mai scump, biblioteca personală. Așa avea să fie creat fondul de carte „Clara și Pavel Balmuș” în cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, care însumează peste 1250 de titluri de carte rară, pentru ca, vorba poetului, „băiatul meu sau fata să citească mai departe ce n-a dovedit nici tata”.

Pavel Balmuș, modelul istoricului profesional, așa cum îl vedea marele Hasdeu, neobositul cercetător, intelectualul și eruditul, a murit în zorii zilei de 12 decembrie 2014, la vârsta de 70 de ani, acasă, la masa de scris. Este înmormântat la Cimitirul Central din Chișinău, pe alea luminătorilor neamului. Deși mărturisea că-și dorește să moară la Iașii lui atât de dragi și să fie înmormântat la baștina sa, atât de dragă, lângă părinții săi, atât de dragi.

Dispariția sa lasă un gol irecuperabil în cultura noastră.

¹ Ion Certan. Stânga politică în Republica Moldova, 1989-2001. Chișinău: CEP USM, 2008, 281 p., p.238.